

Література:

1. Кузьменко В. П. Мотивація учіння студентів як предмет психологічного дослідження. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. № 2. С. 45–52.
2. Петренко О. І. Мотивація навчальної діяльності студентів різних курсів. *Open Educational E-Environment of Modern University*. 2021. № 11. С. 112–118.
3. Сидоренко І. В. Особливості мотивації навчальної діяльності студентів медичного університету. *Медична освіта*. 2023. № 3. С. 78–83.
4. Ковальчук Н. О. Мотивація студентів в умовах дистанційного навчання : кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2022. 85 с.
5. Іваненко А. М. Умови формування мотиваційної сфери студентів. *Академічні студії. Серія : Педагогіка*. 2022. № 1. С. 34–39.
6. Smith J., Brown K., Taylor L. Student motivation and engagement in higher. *Education and Information Technologies*. 2023. Vol. 28. P. 1234–1248.
7. Johnson R., Lee M. The impact of autonomy on student motivation and academic performance. *Learning and Instruction*. 2024. Vol. 85. P. 101–110.
8. Brown T., Wilson A., Gree D. Factors influencing student review. *Frontiers in Education*. 2024. Vol. 9. Article 1445011.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-619-8-69>

АРХІТЕКТОНІКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА В ТРАНСФОРМОВАНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

Яцина Олена Федорівна

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри наук про здоров'я,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Проблема психологічної безпеки суб'єкта в умовах глобальних та локальних соціальних трансформацій набуває сьогодні статусу фундаментальної міждисциплінарної категорії. Архітекtonіка цієї безпеки розглядається нами як динамічна, багаторівнева структура психічного буття, що забезпечує збереження суб'єктності та цілісності

особистості в умовах екстремальної невизначеності. У трансформованому соціальному просторі, що характеризується зтяжними військовими протистояннями та масовими міграціями, психологічна безпека стає змінною величиною, що відображає здатність системи «суб'єкт – життєвий світ», безпосереднього, інтуїтивно зрозумілого світу повсякденного досвіду (Е. Гуссерль) до самоорганізації та відновлення.

Фундаментальний концепт життєвого світу, що розробляється у вітчизняній та зарубіжній психології, є базисом для розуміння джерел психологічного благополуччя. Архітектоніка безпеки у цьому контексті розглядається через призму онтологічного і гносеологічного вимірів. Онтологічний рівень стосується самого буття людини, її здатності зберігати життєвий потенціал в екстремальних умовах, тоді як гносеологічний рівень пов'язаний із пізнанням та рефлексією цих умов.

У разі соціальних трансформацій психологічна безпека перестає бути тільки про відсутність загроз. Вона трансформується в життєтворення (Т. Титаренко) власного життя, що означає процес проектування суб'єктом свого майбутнього, створення автентичного життєвого простору, здатного протистояти деструктивним соціальним впливам та патологіям. Цей процес базується на інтеграції ситуаційного підходу, рольових теорій та концепції рефлексивного капіталу, що дозволяє громадам та окремим особам усвідомлювати себе у контексті цілісної життєдіяльності.

Архітектоніка безпеки охоплює всі сфери взаємодії суб'єкта зі світом. Дослідження останніх років дозволяють виділити чотири ключові рівні, кожен з яких вимагає специфічних методів клініко-психологічного супроводу:

1. Індивідуально-персональний рівень центрований на збереженні особистісної автентичності, саморегуляції та психічного здоров'я. Тут безпека визначається внутрішніми ресурсами суб'єкта та його здатністю до рефлексії.

2. Інтерсуб'єктивний рівень (мікрорівень) включає простір інтимно-особистісних, сімейних та відносин у малих групах. Стабільність цього рівня виступає головним буфером проти макросоціальних потрясень.

3. Груповий рівень (мезорівень) базується на рефлексивному капіталі територіальних громад. Важливим чинником тут є соціальний діалог та подолання історичних травм через побудову «нарративу надії».

4. Суспільно-інформаційний рівень (макрорівень) стосується медіа-психологічної безпеки та здатності суб'єкта протидіяти деструктивному впливу інформаційних потоків в умовах гібридних загроз.

Сучасна безпекова архітектура в освітній та соціальній сферах все частіше спирається на модель децентралізованої підтримки населення у кризових умовах (піраміда IASC). Міжнародний стандарт IASC деталізує ієрархію втручання, починаючи від створення загальної безпеки для громади до надання вузькоспеціалізованої терапії особам із психічними розладами. Особлива увага приділяється зміні ролі клінічного психолога на кожному етапі, що охоплює навчання персоналу, супервізію та проведення глибокої діагностики. Система передбачає чіткий алгоритм дій для організації професійної ментальної допомоги на різних рівнях: від використання психоедукації, організації груп взаємодопомоги та розробки індивідуальних корекційних програм. Такий комплексний підхід дозволяє ефективно розподіляти ресурси та забезпечувати адресну підтримку залежно від тяжкості психологічного стану громадян.

На нашу думку, варто розвивати ідею динамічного переходу від пасивного переживання досвіду до його активного архітектонічного вибудовування. Зміст концепції розкривається через такі компоненти:

1. Суб'єкт навчається непросто реагувати на емоції, а надавати їм усвідомлені семантичні значення. Наприклад, страх ідентифікується як застарілий скрипт безпеки, що дозволяє деактивувати його руйнівний вплив.

2. Використання механізму критичного аналізу вхідних стимулів, де замість автоматичного ухвалення тривожної інформації суб'єкт створює «паузу усвідомленості», аналізуючи символічну архітектуру свого страху.

3. Побудова внутрішньої системи смислів, що залишається стабільною під час руйнування зовнішніх опор. Це співзвучно з лого-терапевтичним підходом, де пошук сенсу є мобілізуючою силою в контексті страждань і втрат.

4. Процес ідентифікації переконань та їх заміни на стабілізуючі метафори.

Ця модель дозволяє працювати з функціонально продуктивними особистостями, які здатні залишатися авторами власної життєвої історії.

Зіставляючи масиви даних за період з 2022 до 2026 року, виявляємо ключові траєкторії зміни ментального здоров'я населення. Емпіричний аналіз стану психологічної безпеки населення України у період з 2022 по 2026 рр. наочно ілюструє процес трансформації особистості під впливом глобальних соціальних змін. Згідно з репрезентативними даними моніторингових досліджень (програми «Ти як?», Gradus Research, 4Service), зафіксовано суттєві зрушення у домінуючих емоційних патернах. Якщо на початку повномасштабного вторгнення

переважали почуття гніву та тривоги, то до 2026 року на перший план вийшла втома та апатія. Незважаючи на те, що 70% населення відзначають у себе симптоми депресії чи тривоги, лише кожен п'ятий (20%) звертається за професійною допомогою. Це свідчить про структурні бар'єри в архітектоніці соціальної безпеки: від браку ресурсів до самостигматизації. Критичними точками уразливості виявилися молоді дорослі (25–34 роки) та старші – 55+. Молодь (18–24 роки) демонструє найвищий рівень позитивних змін (11%), що пояснюється високою когнітивною гнучкістю та мобільністю. Вікова група 35–44 роки перебуває в епіцентрі кризи (57% повідомляють про погіршення), несучи відповідальність за дітей та літніх батьків в умовах війни. У групі 55+ фіксують, що 74% респондентів мають скарги щодо різкого погіршення ментального здоров'я, для них війна стала каталізатором глибоких депресивних станів і почуття безнадійності. Особливу тривогу спричиняє стан дитячого населення. За даними станом на 2025 рік 40% дітей неодноразово переживали депресивні епізоди. Зазначене вказує на те, що в архітектоніці безпеки дитини відбувається руйнація базової довіри до світу, що потребує особливої уваги як батьків, так і психологів, педагогів, соціальних працівників.

Критично важливими для реалізації ієрархічної структури архітектури психологічної підтримки, описаної в джерелах, є дані про гендерні відмінності у симптоматиці. Розуміння психологічного підґрунтя симптомів: спалаху гніву, проблеми з пам'яттю та концентрацією уваги, втрата мотивації, показники суїцидального ризику, тощо звертають увагу клінічного психолога на ефективний розподіл ресурсів на різних рівнях допомоги. Роль психолога тут полягає у психоедукації, проведенні глибокої психодіагностики, створенні груп взаємодопомоги для подолання емоційної депривації, розробка індивідуальних корекційних програм, безпосередня клінічна інтервенція.

Зупинимось також на клінічних аспектах травматизації та посттравматичного зростання. У трансформованому просторі клінічна психологія стикається з феноменом «комплексної травми» (C-PTSD). На відміну від класичного ПТСР, комплексна травма характеризується глибоким спотворенням самосприйняття та труднощами у регуляції афекту. У 67,4% українських військовослужбовців діагностовано ПТСР чи C-PTSD. Це створює безпрецедентний виклик для архітектоніки громадської безпеки у майбутньому.

Однак поряд із травматизацією фіксується потенціал посттравматичного зростання (ПТР). За даними 2026 р., запит на психологічну

підтримку зріс із 41% до 71%. Це свідчить про формування нової суспільної норми – визнання цінності ментального здоров'я.

На основі динаміки 2022–2026 років можна виділити кілька ключових векторів розвитку психологічної архітектури суспільства на найближче десятиліття. Їх ми пов'язуємо з унікальним досвідом колективної резильєнтності. Коли травма війни, будучи інтегрованою в національний наратив, стане джерелом суб'єктності та соціальної відповідальності. Ключовим фактором успіху бачимо дестигматизацію ПТСР. У найближчі роки психологічна безпека все більше залежатиме від «цифрової гігієни». Суб'єкту доведеться вибудовувати архітектоніку захисту від алгоритмічного маніпулювання та інформаційних перевантажень. Навички «наративного суверенітету» (здатність відокремлювати свої смисли від нав'язаних) стануть ключовим soft skill.

Таким чином, архітектоніка психологічної безпеки суб'єкта в трансформованому просторі – це активне вибудовування смислів і навичок. Результати досліджень 2022–2026 років показують, що українське суспільство перебуває у фазі глибокої структурної розбудови свого ментального ландшафту. Для збереження суб'єктності необхідно інтегрувати клінічні моделі (логотерапія, екзистенційні цінності) для роботи зі смисловим вакуумом та хронічним виснаженням; перейти від стратегії «виживання» до стратегії «життєконструювання»; використовувати потенціал посттравматичного зростання для формування нових соціальних норм, що ґрунтуються на взаємопідтримці та цінності людського життя.

Вочевидь, найближче десятиліття стане періодом перевірки цієї архітектури на міцність. Успіх тут залежить від здатності кожного суб'єкта стати архітектором своєї безпеки та здатності суспільства створити середовище, в якому це конструювання стане можливим. Психологічна безпека сьогодні – то наявність ресурсів на подолання небезпеки та інтеграція їх у досвід особистісного розвитку.

Література:

1. Життєвий світ і психологічна безпека людини в умовах суспільних змін. Реферативний опис роботи / М. М. Слюсаревський та ін. Київ : Талком, 2020. 318 с.

2. Дайджест досліджень ментального здоров'я українців. Зведений каталог актуальних досліджень за 2024–2026 роки станом на лютий 2026 / Координаційний центр психічного здоров'я Кабінету Міністрів України. [Б. м.], 2026.

3. Дослідження 2025: Психічне здоров'я українців у 14 важливих запитаннях. URL: <https://www.qui.help/blog/doslidzhennia-2025-psykhichne-zdorovia-ukraintsiv/> (дата звернення: 14.04.2026).

4. Соловей-Лагода О. Резильєнтність особистості: поняття, моделі та техніки плекання. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія : Психологічні науки*. 2024. С. 32–44. DOI: [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.2\(3\).4](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.2(3).4).